

[0101]

ONTIER

In Gysb. Japicx, *Foor-siz fen 't Lijen uwz Sillig-meytsers* (I, 137), lezen we vs. 30-33; “Wy tochtene’, az w’ him doz djiep doecke Ynn’ jamm’re dobb’ treauwn’ *ontier*, Dat hy fen Goads hân hird forboecke, Jâ om eyn schild, tomartt’le wier”. [D.w.z. Wij meenden, toen we hem zo diep neergebogen, *op schandelijk wrede wijze* in de jammerpoel gedompeld zagen, dat hij door Gods hand verbrijzeld en om eigen schuld ten dode toe gemarteld was]. Het woord *ontier* heeft hier blijkbaar de adverbiale betekenis van: *op gruwelijke, schandelijke wijze*. Het woord *ontier* is eigenlijk een substantief, dat door ‘t prefix *on-* afgeleid is van ‘t substantief *tier* in de zin van *aard, karakter*, zoals nog duidelijk blijkt uit ‘t adjectief *goedertieren*, [bij Gysb. Japicx *goertier(e)n* (= van goede aard, goedaardig). Zie *Wirken*, I, 128,42; I, 152,29; I, 206, 89; I, 222, 18]’, ‘t Mnl. *quadertieren* (b.v. in *Die Rose*, vs. 1280, waar sprake is van “bome *quadertieren*” d.w.z. bomen *van slechte kwaliteit*); ‘t Mnl. *putertiere* (= slecht, gemeen, verdorven; afgeleid van *pute* = verdorven); en ‘t Mnl. *menigher-tiere(n)*, (= van vele soorten) en *tweeërtiere* (= tweeërlei). Daar iemands aard of karakter zich meestal in zijn daden, zijn wijze van doen openbaart, kon de betekenis *aard*, die *tier* oorspronkelijk had, licht gespecialiseerd worden in die van: *wijze van doen*, zoals ook duidelijk blijkt bij Kiliaen, die opgeeft: “*tier* = Modus” (wijze) en ‘t denominatief “*tieren*= gerere, *zich gedragen*”, waarbij G. van Hasselt in zijn uitgave (1777) van Kiliaen s *Etymologicum* als bewijsplaats opgeeft “man of wijf die *hem* booslic *tyeren*” (= zich slecht gedragen). Vgl. ook P. Baardt, *Devgden-Stoor*, blz. 238: “Men *tiert* sich vast, al waar men dol”.

Ook het Fries had dit verbum *tierje*¹⁾ in laatstgenoemde betekenis b.v. bij Gysb. Japicx, I, 16,100: “‘t Huwgget my hoe wy uwz *tieren* As wy, ijnne tjuest’re juwn, Mey in Feynte‘ in Famme-buwn, Lân-se Lean ney huwz to scholen”; en in *Waatze Gribberts Brilloft* (ed. 1820), s. 20: “Ho nu, Schytebird! *Tiereste* dy droncken?” en s. 21: „Nu, Gribbert! *tiere* dy so mâl neat”.

Als afleiding van “*tier*” in de oude betekenis van aard kreeg *tierje*, *tieren* ook de zin van “aarden, gedijen, groeien” in toepassing op planten, dieren en mensen, een betekenis die ‘t woord nog heeft.

Daar in’t bovengenoemde substantief *ontier* ‘t prefix *on-* de zin heeft

1) De vorm *tiergje* (< *tierigje*) vinden we o.a. bij E. Meinderts, *Aagtje Ysbrants* (1779), s. 27: “Ik *tierge* mij jitte onfoeger az it oors wier”, en s. 33: “En *tierget* him az ien sinleas minsche”.

van slecht [vgl. *onmens*, *ondier*, *onweer*, *onland* enz.] kreeg het de betekenis van *onbehoorlijk gedrag* (actief) of *schandelijke bejegening* (passief). Als bewijsplaats geeft 't *Mnl. Woordenb.*, V, 1106, uit 't *Keurb. v. Haarlem*, 50: "Alle clagen ... van dieften, moorde, vrouwenkraft, den luden savonts geweld of *ontier* te doen enz". We vinden daar ook het adjectief *ontierigh* aangehaald uit *R. van Leiden*, 30: "Om zulke *ontierighe* ende overdadighe (= onbetamelijke) woorden als hi op den gherechte sprac, so is hi uut zijnen poortrechte gheset"; en voorts het adj. *ontierlic* in dezelfde betekenis in *Devoot B.* 36. 17 v.: „Ist zake dat die mensche lelike *ontierlike* dynghen, vloeken of afterclap of murmuraci spreet". Het adverbium *ontierlike* lezen we in *Dat lijden ende die passie ons Heren* ed. A. Holder), blz. 41: "Doe quamen die pynners ende ontleden Jhesum ende doe worden die wonden weder bloedende, want syn cleder cleefden daer in, ende si togense *ontierliken* wt"; en 't Nederrijns van de 15de eeuw had blijkens G. van der Schueren's *Teuthonista* (ed. J. Verdam, blz. 73) het adverbium *ontierlike* b.v. in "die *ontierlick* ytt = manducus, gulzigaard)".

Het Mnd. had 't substantief in de vorm *tire*, *têre* (= aard) b.v. in *guder tere* (= goedertieren goedaardig) en *quader tere* (= slecht, boos); voorts 't afgeleide *untêre* (= ondeugend onbehoorlijk) en *untêrich* (= ondeugend; weerstrevend; afstotend onsmakelijk. [Vgl. Ohd. *ziari* (=mooi, gesierd.), *ziarî* (=schoonheid), *ziarida* (= Nhd. zierde, sieraad) en *ziaren* (= tooien)]. Zie verder Franck-Van Wijk s.v. *tier*.

Chr. Stapelkamp.